

بررسی میزان آگاهی سیاسی درباره دفاع مقدس: نمونه موردی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر یاسوج

سید بهاء‌الدین تقوی* / ابوذر رفیعی قهساره** / علی باقری دولت‌آبادی***

چکیده

نظام آموزشی ایران تلاش دارد آگاهی سیاسی دانش‌آموزان را درخصوص انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و ... را افزایش دهد. سؤالی که مطرح می‌گردد این است که میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر یاسوج درخصوص دفاع مقدس چقدر است؟ و چه ارتباطی بین آگاهی سیاسی و متغیرهای جنس، طبقه اجتماعی و میزان تحصیلات وجود دارد؟ روش پژوهش، روش کمی با استفاده از شیوه گردآوری اطلاعات به صورت پرسشنامه است. نمونه پژوهش شامل ۴۴۵ دانش‌آموز مقطع متوسطه دوم شهر یاسوج در بازه زمانی مهر ۱۴۰۰ تا مهر ۱۴۰۱ می‌باشد که به صورت نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و بر اساس فرمول کوکران انتخاب گردیدند. تأیید روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید علوم سیاسی و علوم اجتماعی صورت‌گرفت و برای سنجش پایایی آن یک مطالعه پیش‌آهنگ انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان دادند به‌طور کلی نمره آگاهی سیاسی همه دانش‌آموزان از میانگین کمتر است. همچنین آگاهی سیاسی دانش‌آموزان نسبت به چهره‌ها و شخصیت‌های سیاسی بیشترین میانگین را در بین ابعاد چهارگانه متغیر آگاهی سیاسی داشت.

واژگان کلیدی

آگاهی سیاسی، دانش‌آموزان، یاسوج، دفاع مقدس، مقطع متوسطه.

seyedbahaaldintaqavi@gmail.com

aboozar_Rafiei@yu.ac.ir

bagheri543@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۱

*. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج.

** استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج.

*** دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج (نویسنده مسئول).

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۷

مقدمه

یکی از مسائل مهم در جامعه‌شناسی نحوه انتقال ارزش‌ها، باورها، نمادها، تاریخ و فرهنگ گذشته یک کشور از نسلی به نسل بعد است. این فرایند از طریق جامعه‌پذیری سیاسی و افزایش آگاهی سیاسی شهروندان صورت می‌گیرد. نهادهای مختلف از خانواده گرفته تا مدرسه، مسجد، دانشگاه، صداوسیما و ... در این فرایند سهیم هستند. در این میان نقش آموزش و پرورش بسیار قابل توجه است. زیرا این نهاد در سنینی با نوجوانان و جوانان در ارتباط است که هنوز شخصیت آنها به‌طور کامل شکل نگرفته و آموزش‌های این نهاد می‌تواند سنگ بنیادین سایر آموخته‌های سال‌های بعد باشد. یکی از موضوعاتی که در طول دوران تحصیل از طریق درس آمادگی دفاعی به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود، دفاع مقدس است. دورانی که صرفاً در دفاع از خاک و میهن خلاصه نگردید و جلوه‌های مختلفی از ایثار، فداکاری، رشادت، عزت، افتخار و ... جوانان ایرانی را به نمایش گذاشت. آموزش این ارزش‌های والا و نیاز به کسب آمادگی برای دفاع از کشور توسط جوانان و نوجوانان موجب گردید تا از سال ۱۳۶۵ درس آمادگی دفاعی به مجموعه دروس دانش‌آموزان اضافه گردد. از آن زمان تاکنون محتوای کتاب درسی فوق برحسب اولویت‌های سیاسی - فرهنگی تغییر کرده است. به‌نحوی که در گذشته بخش عمده مطالب کتاب را شیوه‌های آمادگی برای رزم و آشنایی با انواع تسلیحات و غیره دربرمی‌گرفت و اینک مباحث جدیدی همچون جنگ نرم، اقتصاد مقاومتی، دستاوردهای انقلاب اسلامی و سبک زندگی نیز به آن اضافه شده است. همان‌گونه که حسن ملک، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش کشور، اعلام نموده‌اند، در این درس تلاش می‌گردد تا اصول اعتقادی و دفاعی به شکلی علمی به دانش‌آموزان منتقل گردد (ملکی، ۱۴۰۰: ۱). در همین رابطه در مقدمه کتاب آمادگی دفاعی نهم آمده است:

وضعیت و شرایط دنیای امروز و فریب‌کاری و توطئه‌های مختلف قدرت‌های سیاسی و نظامی جهان می‌طلبد که نوجوانان و جوانان عزیز با هوشیاری کامل به حوادث و اتفاقات سیاسی و اجتماعی توجه کنند تا بتوانند با انتخاب مناسب‌ترین راه، نقش مؤثری در حفظ استقلال فرهنگی و سیاسی کشور و پیشرفت میهن داشته باشند. (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۰: ۶ - ۵)

مقدمه کتاب آمادگی دفاعی پایه دهم نیز هدف از آموزش این درس را این‌گونه بیان می‌نماید:

برنامه درسی آمادگی دفاعی درصدد تربیت نسلی مؤمن، شجاع، بااراده، غیور، مقاوم و توانمند در برابر جنگ همه‌جانبه سخت و نرم دشمنان است؛ نسل هوشمند و با انگیزه‌ای که موقعیت و جایگاه خود را تشخیص دهد و با افزایش آگاهی و مهارت‌های

دفاعی خویش آماده دفاع از ارزش‌ها باشد. (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی،

۱۴۰۰: مقدمه)

بر اساس آنچه در کتاب‌های درسی آمادگی دفاعی به عنوان هدف در نظر گرفته شده است انتظار می‌رود روحیه انقلابی، آمادگی دفاعی، الگوگیری از شهدای شاخص، آشنایی با فرهنگ دفاع و جهاد، ایثار و شهادت، آشنایی با بسیج و دوران دفاع مقدس در میان دانش‌آموزان در شرایط مطلوبی قرار داشته باشد. سؤالی که مطرح می‌شود این است که میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر یاسوج در خصوص دفاع مقدس چقدر است؟ چه عواملی در شکل‌گیری این آگاهی سیاسی تأثیرگذار بوده‌اند؟ پاسخ به سؤالات فوق کمک خواهد کرد تا نخست ارزیابی از میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان به دست آید و دوم، در آینده برنامه‌ریزی مناسب‌تری در حوزه آموزش انجام گیرد.

پیشینه پژوهش

سنجش آگاهی سیاسی یکی از موضوعات جذاب برای پژوهشگران رشته‌های علوم سیاسی و علوم اجتماعی است. درخصوص آگاهی سیاسی، پژوهش‌های متعددی به زبان فارسی و انگلیسی انجام شده است. در ادامه مروری بر جدیدترین این پژوهش‌ها خواهیم داشت. باقری دولت‌آبادی (۱۳۹۹) به سنجش و تحلیل میزان آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه یاسوج درباره گروه ویژه اقدام مالی پرداخته است. میرزایی و جعفری (۱۳۸۸) تأثیر عوامل اجتماعی و جمعیتی بر گرایش‌های سیاسی دانش‌آموزان دبیرستان‌های دولتی رودهن را بررسی کرده‌اند. مسعودنیا (۱۳۸۷) به بررسی آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان پرداخته است. الخزاله و لاهیانی (۲۰۲۱) پژوهشی را با هدف بررسی میزان آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه العین امارات و نقش دانشگاه در ارتقای آن انجام داده‌اند. بدارو و آدو (۲۰۲۱) آگاهی و مشارکت سیاسی دانشجویان در آفریقای جنوبی پس از آپارتاید و هرموسا (۲۰۲۱) «آگاهی سیاسی و مشارکت دانشجویان دانشکده هنر و علوم دانشگاه پلی‌تکنیک ایالتی لاگونا» را مورد مطالعه قرار داده‌اند. مرور پژوهش‌های فوق نشان می‌دهد موضوع آگاهی سیاسی دانش‌آموزان درخصوص دفاع مقدس بویژه در شهر یاسوج در هیچ اثر مستقلی بررسی نشده است و مقاله حاضر از هر لحاظ دارای نوآوری و ابتکار است.

چارچوب نظری

انتقال ارزش‌های سیاسی از یک نسل به نسل دیگر و نیز ارتقای آگاهی سیاسی شهروندان درخصوص

1. Alkhazaleh & Lahiani.
2. Ajasa Badaru and Olusola Adu.
3. Jherwin P. Hermosa.

این ارزش‌ها، از مهم‌ترین مسائلی است که تمامی نظام‌های سیاسی (صرف‌نظر از نوع رژیم) با آن مواجه هستند. نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی سیاسی از این فرایند با عنوان «جامعه‌پذیری سیاسی» یاد می‌کنند. فرآیند جامعه‌پذیری سیاسی اهمیتی بنیادین برای سیاست و نظام سیاسی در هر کشور دارد (Almond & Verba, 1975: 211). این اهمیت را می‌توان با توجه به تأثیرات دوگانه‌ای که این فرایند برای نظام سیاسی در پی دارد تبیین نمود:

از یک‌سو این فرایند مهم‌ترین عامل ثبات فرهنگ سیاسی و ساختار اجتماعی در طول زمان است. به عبارت دیگر، هر نظام اجتماعی می‌کوشد تا ارزش‌ها، نگرش‌ها و دیدگاه‌های ضروری برای تداوم نظام سیاسی خود را به افراد جامعه منتقل کند و انجام این کار از طریق فرایند جامعه‌پذیری سیاسی صورت می‌گیرد. اما از سوی دیگر فرایند جامعه‌پذیری می‌تواند وسیله بروز تغییرات اجتماعی و سیاسی نیز باشد. برای اینکه این کارکرد نیز تحقق یابد، باید در جریان جامعه‌پذیری سیاسی احساس توانمندی و تفکر انتقادی نیز به افراد آموزش داده شود. فراگیری این احساس می‌تواند بخش مهمی از تعلیم و تربیت مدنی باشد. (شارع‌پور، ۱۳۸۳: ۸۸ - ۲۸۷)

مارش کلمن سه بُعد را برای جامعه‌پذیری سیاسی مورد شناسایی قرار داده است:

۱. **بُعد شناختی:** به این معنا که آگاهی نسل جوان از نظام سیاسی را ارتقاء دهد و باور به این نظام و نقش‌هایی را که افراد و سازمان‌ها و نهادهای حاکمیت در این نظام ایفاء می‌نمایند، توسعه بخشد.

۲. **بُعد عاطفی:** به این معنا که احساسات شهروندان جامعه را نسبت به عملکرد نظام سیاسی مستحکم نماید.

۳. **بُعد ارزیابی:** به این معنا که قوه تجزیه و تحلیل نسل دانش‌پذیر جامعه را در مورد موضوعات سیاسی فعال کند. (Marsh, 1971: 460)

طبیعی است که موضوع مورد بحث در مقاله حاضر (آگاهی سیاسی) در بُعد نخست جامعه‌پذیری سیاسی مورد نظر مارش، یعنی بُعد شناختی، جای می‌گیرد. کیرک‌پاتریک، بُعد شناختی جامعه‌پذیری سیاسی را عبارت از «آگاهی، دانش و اطلاعاتی می‌داند که فرد از طریق فرایند جامعه‌پذیری سیاسی در خصوص کلیت نظام سیاسی، نهادهای سیاسی، سیاست‌مداران، اصول و ارزش‌های سیاسی کسب می‌نماید». (Kirkpatrick, 1970)

در جریان جامعه‌پذیری سیاسی نهادها و ابزارهای متعددی دخالت دارند که از آنها تحت عنوان «کارگزاران جامعه‌پذیری سیاسی» یاد می‌شود. از جمله این کارگزاران می‌توان به خانواده، مدرسه، گروه‌های همسالان، محیط کار، رسانه‌های جمعی، انجمن‌ها و نهادهای صنفی و سیاسی و نهاد دین

اشاره کرد. عواملی مانند خانواده، دوستان و گروه همسالان جزء نهادهای اولیه جامعه‌پذیری سیاسی می‌باشند و وسایل ارتباط جمعی، نهادهای آموزشی، انجمن‌ها و نهادهای صنفی و سیاسی و نهاد دین از جمله نهادهای ثانویه می‌باشند. (Stoker, 2011)

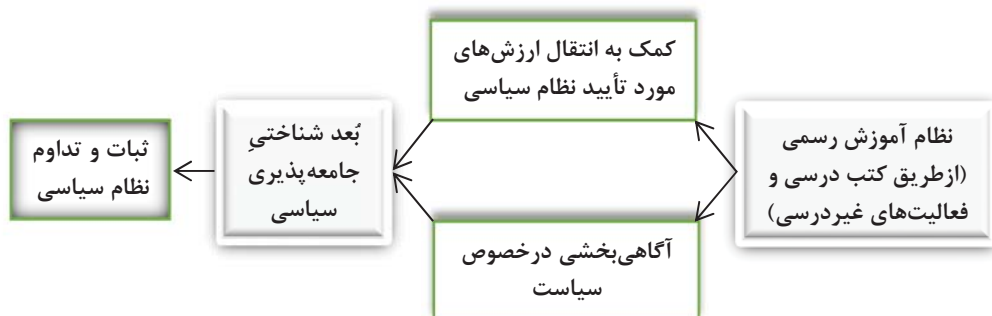
در این میان، مدارس در بُعد شناختی جامعه‌پذیری سیاسی، یعنی افزایش آگاهی سیاسی دانش‌آموزان، نقشی اساسی و بنیادین دارند. مدارس مهم‌ترین ابزار انتقال اطلاعات سیاسی از طریق کتاب‌های درسی و فعالیت‌های غیردرسی (صبحگاه، اردو، فعالیت‌های پرورشی و ...) محسوب می‌شوند. در واقع، محیط مدرسه و آموزش‌هایی که در آن داده می‌شود، به‌ویژه نقش معلمان و کتاب‌های مورد مطالعه، در کسب آگاهی سیاسی دانش‌آموزان بسیار حائز اهمیت است (تیموری، ۱۳۷۸: ۱۶). به اعتقاد نگرلیند و ساها، آموزش و پرورش حافظ نظام سیاسی و عامل توسعه سیاسی است و دارای سه کارکرد اساسی است: عامل اصلی جامعه‌پذیری سیاسی جوانان و نوجوانان در فرهنگ سیاسی ملی؛ عامل مؤثر در انتخاب و تربیت نخبگان سیاسی؛ عامل اصلی در انسجام سیاسی و ساخت آگاهی سیاسی ملی. (شارع‌پور، ۱۳۸۳: ۲۸۵)

مدارس به خصوص در انتقال ارزش‌های سیاسی و افزایش آگاهی دانش‌آموزان از این ارزش‌ها نقشی پررنگ و اساسی دارند. اهمیت نقش مدارس در انتقال ارزش‌های سیاسی و آگاهی‌بخشی در خصوص این ارزش‌ها موجب باز شدن مبحثی تحت عنوان «انتقال ارزش‌های سیاسی»^۱ یا «آموزش ارزش‌های سیاسی»^۲ از طریق نظام آموزشی در جامعه‌شناسی سیاسی شده است. همان‌گونه که جاروس و کانون در مقاله کلاسیک خود در زمینه نقش نظام آموزشی در انتقال ارزش‌های سیاسی اشاره می‌کنند «پایداری، ثبات و مشروعیت رژیم‌های سیاسی و توانایی آنها برای ادامه کار به لحاظ سیاسی، بستگی به پذیرش گسترده ارزش‌هایی دارد که بنیان این رژیم‌ها را شکل می‌دهند». (Jaros & Canon, 1969: 94) به اعتقاد آن‌ها، این مسئله در تمامی انواع رژیم‌های سیاسی (دموکراتیک و غیردموکراتیک) وجود دارد و محدود به نوع خاصی از رژیم‌های سیاسی نیست. همچنین معتقدند «نظام آموزش رسمی مهم‌ترین نقش را در انتقال ارزش‌های سیاسی بر عهده دارد چراکه شهروندان در دوره تحصیل در نظام آموزش رسمی بیش از هر دوره دیگری از زندگی خود در معرض جامعه‌پذیری سیاسی و نهادینه‌سازی ارزش‌های سیاسی در خود هستند». (Jaros & Canon, 1969: 98)

همچنین دیوید ایستون از نظریه‌پردازان کلاسیک جامعه‌شناسی سیاسی، ضمن گلایه از بی‌توجهی رشته علوم سیاسی به اهمیت نقش سیاسی نظام آموزشی رسمی، تاکید دارد که «یکی از شرایط اصلی بقای یک نظام سیاسی این است که افراد جوان جامعه، دانش، ارزش‌ها و نگرش‌هایی که از اعضای آن

1. Transmitting Political Values.
2. political values education.

نظام انتظار می‌رود را به دست آورند ... برای اینکه یک نظام سیاسی تداوم داشته باشد بایستی بتواند نقش‌های سیاسی که انتظار می‌رود اعضای جامعه برعهده گیرند را به آنها آموزش داده و ارزش‌های سیاسی خود را در آنها نهادینه سازد. بنابراین، بقا و ثبات یک نظام سیاسی تا حد زیادی بستگی به این مسئله دارد که تا چه حد فرایند جامعه‌پذیری سیاسی از طریق نظام آموزش رسمی در انتقال ارزش‌های سیاسی به نسل جوان موفق عمل کرده است» (Easton, 1957: 307). همچنین در سال‌های اخیر تحقیقات گسترده‌ای درخصوص اهمیت آموزش رسمی برای بُعد شناختی فرایند جامعه‌پذیری سیاسی منتشر شده است. (Willeck & Tali Mendelberg, 2022; Zembylas, 2021; Holecz & Giugni, 2022;)

در ایران هم بخش مهمی از بُعد شناختی فرایند جامعه‌پذیری سیاسی، از طریق نهاد آموزش و پرورش صورت می‌گیرد. درواقع یکی از کارکردهای سیاسی این نهاد در ایران (مانند هر کشور دیگری) افزایش آگاهی سیاسی دانش‌آموزان و انتقال ارزش‌های بنیادین نظام سیاسی به آنهاست. دانش‌آموزان ایران در طول تحصیل از طریق کتب درسی و همچنین از طریق مشارکت در برنامه‌هایی همچون ۱۳ آبان و راهپیمایی‌های مختلف، جشن‌های ۲۲ بهمن، برنامه‌های سالگرد هفته دفاع مقدس، بزرگداشت شهید حاج قاسم سلیمانی و اردوهای راهیان نور بسیاری از ارزش‌های سیاسی را فرامی‌گیرند و نسبت به آنها آگاهی به دست می‌آورند. پژوهش حاضر تلاش می‌کند با توجه به مباحث نظری مطرح شده، عملکرد نظام آموزش و پرورش رسمی در آگاهی‌بخشی درخصوص یکی از ارزش‌های اساسی نظام سیاسی در ایران، یعنی دفاع مقدس، به دانش‌آموزان را مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد.

تعریف مفاهیم

آگاهی سیاسی: آگاهی سیاسی براساس تعریف آیت‌الله خامنه‌ای «اطلاع مردم از مسائل کشور، از مسائل سیاسی» است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۰/۱۷؛ ۱۳۹۲/۳/۸). رهبر معظم انقلاب مفهوم آگاهی و بصیرت

سیاسی را عموماً در کنار یکدیگر بکار می‌گیرند و معتقدند «آگاهی و بصیرت مردم ایران در مسائل سیاسی، از متوسط جهانی بالاتر است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۳/۸). معظم‌له حتی تأکید می‌کنند که به لحاظ آگاهی سیاسی، ملت ایران «جزو ملت‌های پیشرفته» است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۴/۲۶). با وجود کاربرد دو واژه در کنار یکدیگر آنچه از فرمایشات رهبر انقلاب استنباط می‌شود این است که آگاهی سیاسی مرتبه‌ای پایین‌تر از بصیرت سیاسی است. بصیرت از دید ایشان به معنای «با چشم باز نگاه کردن» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۴/۱۲)، «گم نکردن راه، دچار بیراهه‌ها و کجراهه‌ها نشدن، تأثیر نپذیرفتن از وسوسه خناسان و اشتباه نکردن کار و هدف» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۱۰/۱۹) فهمیدن اینکه «چه کسی دارد ما را کجا می‌برد» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۵/۳۱) و پیدا کردن راه در «غبار آلودگی فتنه‌ها» است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). بنابراین آگاهی سیاسی، برداشت افراد از حقوق و وظایفشان، اطلاع از مسائل کشور، توانایی شناخت کامل اوضاع پیرامون و اتخاذ کنش سیاسی مناسب است. در این مقاله مقصود ما از این مفهوم سیاسی، میزان اطلاعات دانش‌آموزان درخصوص فرماندهان دفاع مقدس، مفاهیم مرتبط با دفاع مقدس، اطلاع از رویدادهای مهم و نهادهای سیاسی مرتبط است.

ارزش‌های سیاسی: ارزش‌های سیاسی عبارت‌اند از: باورهای ارزشی معطوف به نظام سیاسی. درواقع، ارزش‌های سیاسی مفاهیمی هستند که از نظر سیاسی خوب و مطلوب یا بد و نامطلوب تلقی می‌شوند. به عبارت بهتر، ارزش‌های سیاسی عبارت‌اند از جهت‌گیری‌های مثبت و منفی افراد نسبت به نظام سیاسی یا حکومت / دولت (طالبان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۴).

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نوع، تحقیقات کاربردی - توسعه‌ای است. روش تحقیق حاضر روش کمی و شیوه گردآوری اطلاعات استفاده از پرسشنامه است. برای انتخاب حجم نمونه نیز از فرمول کوکران استفاده شد که در نهایت ۴۴۵ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین گردید. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، اطلاعات موجود در آنها کدگذاری شده و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری فراوانی، آزمون‌های مقایسه میانگین‌ها شامل آزمون تی^۱، تحلیل واریانس، تحلیل‌های رگرسیونی^۲ و برخی روش‌های آماری پیشرفته دیگر، استفاده شد. تأیید روایی ظاهری^۳ پرسشنامه توسط اساتید علوم سیاسی و علوم اجتماعی صورت گرفت و برای سنجش

1. T-Test.
2. Regression.
3. Face Validity.

پایایی^۱ آن یک مطالعه پیش‌آهنگ^۲ انجام شد. به منظور تعیین انحراف معیار جامعه مورد مطالعه و همچنین تعیین دقت احتمالی مطلوب، تعداد ۳۰ دانش‌آموز خارج از جامعه آماری مورد تحقیق، به‌طور تصادفی انتخاب و پیش‌آزمون شدند.

جامعه آماری و مشخصات جغرافیای یاسوج

یکی از اهداف تحقیقات علمی، توصیف و تشریح وضعیت جامعه است. جامعه آماری مجموعه‌ای از افراد هستند که یک یا چند صفت مشترک دارند و از آن نمونه معرف به دست می‌آید (ساروخانی، ۱۳۸۲: ۹۳). جامعه آماری در این پژوهش، شامل دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه دوم شهر یاسوج است. مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد در مختصات جغرافیایی بین ۵۰ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵۲ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۰ درجه و ۲۲ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۶ دقیقه عرض جغرافیایی در جنوب غربی کشور و در همسایگی استان‌های اصفهان، چهارمحال بختیاری و فارس واقع شده است (وفایی، ۱۳۷۶: ۲۵).

طبق آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۰ در کشور ۲۰۵۳۹۴ هزار دانش‌آموز مقطع متوسطه دوم وجود داشت که از این تعداد ۱۲۵۷۹۷ دانش‌آموز پسر و ۷۹۵۹۷ دانش‌آموز دختر بودند (خبرگزاری ایسنا، ۲۸ / ۷ / ۱۴۰۰). از این تعداد ۹۸۷۹ دانش‌آموز در مدارس دولتی و غیردولتی شهر یاسوج حضور داشتند. ۵۱۴۸ نفر از این افراد را دانش‌آموزان پسر و ۴۷۳۱ نفر را دانش‌آموزان دختر تشکیل می‌دادند. (آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۴۰۰)

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی شهر یاسوج

1. Reliability.
2. Pilot Study.

یافته‌های توصیفی

آمار توصیفی، مجموعه روش‌هایی است که بیشتر برای سازماندهی، خلاصه کردن، تهیه جداول توصیف داده‌های جمع‌آوری شده از نمونه آماری به کار گرفته می‌شود. در واقع بیشتر در این بخش به ویژگی‌های مربوط به نمونه آماری تحقیق توجه می‌شود و با استفاده از جداول دو بعدی به توصیف متغیرها پرداخته می‌شود. نمونه آماری این پژوهش به لحاظ جنسیت، قومیت، درآمد، تحصیلات، پایگاه طبقاتی به قرار زیر بودند:

۱. جنسیت پاسخگویان

از کل پاسخگویان، تعداد ۲۲۸ نفر دانش‌آموز دختر (معادل ۵۱/۲۳ درصد) و تعداد ۲۱۷ نفر از آنها را دانش‌آموز پسر (معادل ۴۸/۷۷ درصد) تشکیل دادند.

۲. سال تحصیلی پاسخگویان

از کل پاسخگویان ۱۳۹ نفر (معادل ۳۱/۲ درصد) در سال اول، ۱۵۷ نفر در سال دوم (معادل ۳۵/۳ درصد) و ۱۴۹ نفر در سال سوم دبیرستان (معادل ۳۳/۵ درصد) مشغول به تحصیل بودند.

۳. قومیت پاسخگویان

۹۵ درصد از دانش‌آموزان از قومیت لر، ۲/۵ درصد فارس و ۲/۵ درصد از سایر قومیت‌ها بودند.

۴. درآمد اقتصادی خانواده پاسخگویان

وضعیت درآمدی پاسخگویان به ۹ گروه تقسیم گردید. کمترین فراوانی مربوط به رده درآمدی شانزده تا هجده میلیون و بیشترین فراوانی مربوط به گروه درآمدی هشت تا ده میلیون تومان بود. میانگین درآمدی خانواده دانش‌آموزان ۸۵۳۰۰۰۰ تومان به دست آمد.

۵. شغل والدین دانش‌آموزان

بیشترین فراوانی در شغل پدر مربوط به وضعیت شغلی کارمند با فراوانی ۲۸۶ نفر (۶۴/۳ درصد) و کمترین آن مربوط به سایر با فراوانی ۶ نفر (۱/۳ درصد) است. اما در وضعیت شغلی مادران بیشترین فراوانی مربوط به وضعیت شغلی خانه‌دار (۳۵۸ نفر: ۸۰/۴ درصد) و کمترین آن مربوط به وضعیت شغلی آزاد (۲ نفر: ۰/۴ درصد) بود.

۶. تحصیلات والدین

۱۳/۵ درصد از پدران، دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۳۱/۲ درصد با تحصیلات دیپلم، ۲۸/۸ تحصیلات لیسانس،

۱۶ درصد تحصیلات فوق لیسانس و ۱۰/۶ درصد دارای تحصیلات دکتری بودند. اما مادران دانش‌آموزان وضعیت تحصیلی متفاوتی داشتند. در مادران، بیشترین فراوانی مربوط به گروه تحصیلی زیر دیپلم (۳۸/۹ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به گروه تحصیلی دکتری (۱/۸) بود.

یافته‌های استنباطی

تحلیل استنباطی مشخص می‌کند که آیا الگوها و فرایندهای کشف‌شده در نمونه، در جامعه آماری هم کاربرد دارد یا خیر؟ (دواس، ۱۳۸۳: ۱۳۸ - ۱۳۷) این بخش شامل تحلیل تمامی فرضیه‌های پژوهش است. از آنجایی که در آزمون رابطه بین متغیرهای کمی (فاصله‌ای یا نسبی)، محقق علاوه بر در نظر داشتن دو ملاک اصلی (سطح سنجش و هدف از سنجش)، باید شکل توزیع متغیرهای کمی را از حیث نرمال بودن نیز بررسی کند (حیدری‌چروده و فروغزاده، ۱۳۹۲: ۱۵۰)؛ جهت تعیین نرمال بودن متغیرهای کمی پژوهش، از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده گردید و مشخص شد که توزیع این داده‌ها، نرمال است.

متغیر آگاهی سیاسی، خود دارای چهار بعد متفاوت است. یکی از پرسش‌های مهم در این تحقیق این است که دانش‌آموزان نسبت به کدام بعد از این ابعاد چهارگانه آگاهی بیشتر و نسبت به کدام یک آگاهی کمتری دارند. در راستای پاسخ به این سؤال نیز از آزمون میانگین رتبه فریدمن استفاده شد. نتایج ارائه شده در جدول شماره ۹ نشان می‌دهد آگاهی نسبت به چهره‌ها و شخصیت‌های سیاسی بیشترین میانگین را در بین ابعاد چهارگانه متغیر آگاهی سیاسی دارد. پس از آن، آشنایی با رویدادهای سیاسی و سپس آگاهی نسبت به نهادهای سیاسی قرار دارد. در نهایت دانش‌آموزان کمترین آگاهی را نسبت به مفاهیم سیاسی داشتند.

جدول ۴ - ۹: آزمون تفاوت معناداری میانگین رتبه فریدمن ابعاد آگاهی سیاسی

ردیف	ابعاد آگاهی سیاسی	میانگین رتبه	N	Chi - Square	Df	Sig
۱	آشنایی با چهره‌ها و شخصیت‌ها	۲/۹۰	۴۴	۷۱/۹۱۴	۳	.۰/۰
۲	آشنایی با نهادها	۲/۳۶				
۳	آشنایی با رویدادها	۲/۴۲				
۴	آشنایی با مفاهیم	۲/۲۲				

۱. تفاوت دانش‌آموزان دختر و پسر در آگاهی سیاسی

برای مطالعه تفاوت دختران و پسران در میزان آگاهی سیاسی از دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. حد نمرات بین صفر تا ۳۰ در نظر گرفته شد. بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۱۰ - ۴،

کمترین نمره‌ای که دانش‌آموزان در آگاهی سیاسی گرفته‌اند ۴ و بیشترین نمره ۲۶ بوده که متعلق به دختران است. از سوی دیگر بیشترین نمره‌ای که پسران گرفته‌اند، ۲۴ بوده است. اما وضعیت میانگین‌های پسران و دختران با یکدیگر متفاوت است. به‌طور کلی میانگین مجموعه نمرات دختران و پسران با یکدیگر ۱۲/۶۸ بوده که ۲/۳۲ نمره از حد وسط کمتر است. میانگین دختران ۱۱/۲۶ است که ۴/۸۴ نمره از حد وسط کمتر است. از سوی دیگر میانگین نمره پسران خیلی به حد وسط نزدیک است. پسران توانسته‌اند نمره ۱۴/۲۷ را به عنوان نمره میانگین کسب کنند که تنها ۰/۷۳ نمره با میانگین تفاوت دارد. بنابراین به‌طور کلی نمره همه دانش‌آموزان از میانگین کمتر است و در این میان آگاهی سیاسی پسران بیشتر از دختران است.

جدول ۴ - ۱۰: میانگین دختران و پسران در آگاهی سیاسی

متغیر	کمترین	بیشترین	میانگین	حد وسط طیف	فاصله از میانگین
آگاهی سیاسی (کلی)	۴	۲۶	۱۲/۶۸	۱۵	- ۲/۳۲
آگاهی سیاسی دختران	۴	۲۶	۱۱/۱۶	۱۵	- ۴/۸۴
آگاهی سیاسی پسران	۵	۲۴	۱۴/۲۷	۱۵	- ۰/۷۳

در جدول ۴ - ۱۱ نتایج آزمون تفاوت بین زنان و مردان در آگاهی سیاسی آمده است. برای دستیابی به نتیجه از آزمون تی مستقل استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که سطح معناداری، کمتر از ۵ درصد است. بنابراین تفاوت معناداری بین میزان آگاهی سیاسی در دختران و پسران وجود دارد. میانگین آگاهی سیاسی دانش‌آموزان دختر (۱۱/۱۶) از میانگین آگاهی سیاسی دانش‌آموزان پسر (۱۴/۲۷) کمتر است. بنابراین می‌توان گفت میانگین آگاهی سیاسی پسران بیشتر از دختران است.

جدول ۴ - ۱۱: نتایج آزمون تفاوت دانش‌آموزان دختر و پسر در آگاهی سیاسی

جنسیت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	T	معناداری
دختر	۲۲۸	۱۱/۱۶	۳/۴۴	۸/۶۶۲	۰/۰۰۰
پسر	۲۱۷	۱۴/۲۷	۴/۱۲		

برای بررسی وضعیت ابعاد این متغیر در بین دانش‌آموزان دختر و پسر از آزمون تی مستقل استفاده شد. بر اساس نتایجی که در جدول ۴ - ۱۲ آمده است، در بعد شخصیت‌ها با توجه به سطح معناداری کمتر از ۵، می‌توان گفت بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد؛ بر اساس نتایج، میانگین

آگاهی دانش‌آموزان پسر نسبت به شخصیت‌های سیاسی بیشتر از آگاهی دانش‌آموزان دختر است. در بعد آگاهی نسبت به نهادها نیز بر اساس سطح معناداری کمتر از ۵ درصد و با توجه به میانگین‌ها، میزان آگاهی سیاسی پسران بیشتر از دختران است. در بعد رویدادها و مفاهیم سیاسی نیز بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد؛ بر اساس سطح معناداری این دو بعد که کمتر از ۵ درصد است، میزان آگاهی پسران نسبت به رویدادها و مفاهیم سیاسی از میزان آگاهی دختران بیشتر است.

جدول ۴- ۱۲: تفاوت دانش‌آموزان دختر و پسر در ابعاد آگاهی سیاسی

ابعاد آگاهی سیاسی	جنسیت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	T	معناداری
شخصیت‌ها	دختر	۲۲۸	۲/۷۲	۱/۱۶	۴/۹۲۱	۰/۰۰
	پسر	۲۱۷	۳/۲۸	۱/۲۴		
نهادها	دختر	۲۲۸	۱/۹۹	۱/۵۵	۷/۶۷۱	۰/۰۰
	پسر	۲۱۷	۲/۹۹	۱/۲۰		
رویدادها	دختر	۲۲۸	۲/۱۶	۱/۲۰	۵/۷۶۶	۰/۰۰
	پسر	۲۱۷	۲/۸۵	۱/۳۲		
مفاهیم	دختر	۲۲۸	۲/۱۵	۱/۱۴	۴/۶۵۷	۰/۰۰
	پسر	۲۱۷	۲/۶۲	۰/۹۴		

۲. تفاوت سال تحصیلی در آگاهی سیاسی

برای بررسی تفاوت بین سال تحصیلی دانش‌آموزان در آگاهی سیاسی از آزمون آنوا استفاده شد. بر اساس نتایج به دست آمده در جدول شماره ۴ - ۱۳، تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان مقاطع مختلف در آگاهی سیاسی وجود دارد. بر اساس این نتایج، بیشترین آگاهی مربوط به دانش‌آموزان سال سوم و کمترین آگاهی مربوط به دانش‌آموزان سال اول مقطع متوسطه دوم بود.

جدول شماره ۴ - ۱۳: تفاوت مقاطع تحصیلی در آگاهی سیاسی

سال تحصیلی	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	F	معناداری
سال اول	۱۳۹	۱۲/۱۷	۴/۲۸	۴/۰۹۸	۰/۰۳۹
سال دوم	۱۵۷	۱۲/۹۴	۴/۳۵		
سال سوم	۱۴۹	۱۲/۹۸	۳/۵۸		

برای بررسی تفاوت مقاطع تحصیلی دانش‌آموزان در ابعاد چهارگانه آگاهی سیاسی، از آزمون آنوا استفاده شد. نتایج به دست آمده نشان داد در بعد آگاهی نسبت به شخصیت‌ها، تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان مقاطع تحصیلی مختلف وجود دارد. بر اساس این یافته، دانش‌آموزان کلاس اول مقطع متوسطه دوم بیشترین آگاهی را داشتند و در مقابل، دانش‌آموزان سال دوم کمترین آگاهی را نسبت به شخصیت‌های سیاسی داشتند.

در مورد بعد نهادهای سیاسی نیز دانش‌آموزان کلاس اول بیشترین آگاهی و دانش‌آموزان سال دوم کمترین آگاهی را داشتند. در بعد رویدادهای سیاسی تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان مقاطع مختلف دیده نشد. اما در بعد مفاهیم سیاسی، دانش‌آموزان کلاس سوم بیشترین آگاهی و دانش‌آموزان کلاس اول کمترین آگاهی را داشتند. اما در مورد آگاهی سیاسی به‌طور کلی همان‌طور که در جدول بالا به آن اشاره شد، بیشترین آگاهی مربوط به دانش‌آموزان سال سوم مقطع متوسطه دوم بود. در واقع، هر چقدر دانش‌آموزان به مقاطع بالاتر می‌آیند، آگاهی سیاسی آنها بیشتر می‌شود.

جدول ۴ - ۱۴: تفاوت مقاطع تحصیلی در ابعاد آگاهی سیاسی

معناداری	F	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	سال تحصیلی	ابعاد آگاهی سیاسی
۰/۰۰۷	۵/۰۴۲	۱/۳۸	۳/۲۵	۱۳۹	کلاس اول	شخصیت‌ها
		۱/۱۱	۲/۸۰	۱۵۷	کلاس دوم	
		۱/۱۷	۲/۹۶	۱۴۹	کلاس سوم	
۰/۰۰۰	۸/۰۶۷	۱/۴۲	۲/۷۲	۱۳۹	کلاس اول	نهادهای
		۱/۳۲	۲/۱۰	۱۵۷	کلاس دوم	
		۱/۵۸	۲/۶۳	۱۴۹	کلاس سوم	
۰/۷۴۹	۰/۲۸۹	۱/۲۰	۲/۴۳	۱۳۹	کلاس اول	رویدادها
		۱/۳۶	۲/۵۵	۱۵۷	کلاس دوم	
		۱/۳۳	۲/۵۱	۱۴۹	کلاس سوم	
۰/۰۴۴	۳/۱۵۶	۱/۲۰	۲/۲۳	۱۳۹	کلاس اول	مفاهیم
		۱/۰۶	۲/۳۵	۱۵۷	کلاس دوم	
		۰/۹۳	۲/۵۵	۱۴۹	کلاس سوم	

۳. رابطه بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و آگاهی سیاسی

برای بررسی وضعیت همبستگی بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و آگاهی سیاسی دانش‌آموزان از آزمون همبستگی دوسویه پیرسون استفاده شد. بر اساس نتایج به دست آمده در جدول شماره ۴ - ۱۵، بین آگاهی سیاسی و پایگاه اقتصادی اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی هرچه پایگاه اقتصادی اجتماعی دانش‌آموزان بالاتر رود، آگاهی سیاسی آنها نیز افزایش می‌یابد. این ارتباط مثبت و دوسویه در بین همه ابعاد آگاهی سیاسی وجود دارد؛ اما بیشترین ارتباط مربوط به بعد رویدادها و ضعیف‌ترین ارتباط مربوط به بعد شخصیت‌های سیاسی است.

جدول ۴ - ۱۵: همبستگی بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و آگاهی سیاسی

معناداری	پیرسون	پایگاه اقتصادی اجتماعی	آگاهی سیاسی
۰/۰۰۲	۰/۱۴۷	شخصیت‌ها	
۰/۰۰۰	۰/۳۴۱	نهاده‌ها	
۰/۰۰۰	۰/۳۸۸	رویدادها	
۰/۰۰۰	۰/۳۱۱	مفاهیم	
۰/۰۰۰	۰/۳۹۶	کل	

مقایسه یافته‌های پژوهش با سایر تحقیقات

۱. متغیر جنسیت و آگاهی سیاسی

در متغیر جنسیت بر اساس نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر، میانگین آگاهی دانش‌آموزان پسر نسبت به شخصیت‌های سیاسی بیشتر از آگاهی سیاسی دانش‌آموزان دختر است. این یافته با نتایج تحقیقات داخلی طلوعی (۱۳۷۹)، شیبانی (۱۳۸۱)، افهمی (۱۳۸۲)، شاکری (۱۳۸۴) و باقری دولت‌آبادی (۱۳۹۵ و ۱۳۹۹) مطابقت دارد. در تحقیقات خارجی نیز با یافته‌های الخزاله و لاهیانی (۲۰۲۱) در خصوص میزان آگاهی سیاسی دانشجویان در دانشگاه العین امارات انطباق دارد. نتایج آدلپو و آکینسولو بر روی ۱۰۰۰ دانشجوی دانشگاه اوبافمی اولووو^۱ نیجریه نیز آگاهی سیاسی بالاتر دانشجویان پسر نسبت به دختر را نشان می‌دهد. این در حالی است که هر دو جنسیت تحت آموزش‌های یکسانی قرار گرفته‌اند (Adelabo & Akinsolu, 2009 Cited by Al - Khaza'leh, 2021: 210). کاپیتا پونیا در مطالعات خود بر روی دانش‌آموزان متوسطه اول مناطق روستایی و شهری هند نیز به نتایج مشابهی رسید (Poonia, 2017: 241). این درحالی

1. Obafemi Awolowo University.

است که شارما و چودھاری^۱ (۲۰۱۴) تأیید می‌کنند که هیچ تفاوت معناداری در آگاهی سیاسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دختر و پسر مشاهده نکرده‌اند. به عبارت دیگر، آگاهی سیاسی با جنسیت هیچ ارتباط مستقیمی ندارد. این یافته با نتایج برخی تحقیقات داخلی در ایران انطباق دارد. بازیگر و مرادی زاده (۱۳۸۳) در پژوهش خود با عنوان «سنجش میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان شاهد مقطع متوسطه استان لرستان» به این نتیجه رسیدند که میزان آگاهی سیاسی دختر و پسر شاهد درباره مقوله رهبری، ریاست جمهوری، قوه مقننه، قوه قضائیه، و وقایع انقلاب اسلامی تفاوت معناداری ندارد. حتی پژوهش‌های دیگر انجام شده همچون الدویلا (۲۰۰۷) نشان می‌دهد که سطح آگاهی سیاسی در میان خانم‌های کویتی شاغل در بخش‌های آموزش عالی بیش از مردان است (Aldwaila, 2007 Cited by Al - Khaza'leh, 2021: 210).

در توضیح کاهش یا افزایش آگاهی سیاسی دختران نسبت به پسران می‌توان به دیدگاه‌های رابرت دال در خصوص اثربخشی سیاسی^۲ اشاره کرد. به عقیده رابرت دال افراد وقتی تصور کنند آنچه انجام می‌دهند اثر قابل توجهی بر نتایج سیاسی نخواهد گذاشت (مسئولان توجهی به افرادی مانند آنها ندارند و نمی‌توانند در فرایند سیاسی اثر بگذارند) کمتر در امور سیاسی درگیر می‌شوند. به طوری که می‌توان گفت هرچه احساس اثربخشی سیاسی فرد کمتر باشد مشارکت سیاسی او کمتر خواهد بود (Dahl, 1991: 287 - 286). طبق نظر فاین، زنان و مردان پیام‌های سیاسی را جذب می‌کنند و آنها را از طریق فیلترهای شناختی خودشان با در نظر گرفتن جهت‌گیری‌های نقش جنسی می‌نگرند (Fine, 2006: 132). اگر تصور و برداشت ذهنی دانش‌آموزان دختر ایرانی در مدارس این باشد که سیاست یک فعالیت مردانه است و یا تجربه‌ای از حضور زنان در فعالیت‌های سیاسی، سطوح مدیریتی استان و کشور نداشته باشند، آنچه می‌اندیشند در ذهن‌شان تثبیت خواهد شد. اگرچه در طول دفاع مقدس بار اصلی دفاع بر روی دوش مردان بود اما زنان نیز پایه‌پای مردان در این مبارزه ایفای نقش کردند. به نظر می‌رسد محتوای کتاب‌های درس آموزش دفاعی ایران در انتقال این بخش از مفاهیم دارای نقص بوده و نتوانسته است دفاع را به فرایندی جنسیت‌زدایی شده تبدیل نماید. بنابراین آنچه در ذهن دانش‌آموزان ایرانی نقش بسته است مرور رخدادهایی است که در گذشته توسط مردان رقم خورده و ممکن است در آینده روزی دوباره تکرار شود. بنابراین، آنها الزامی برای شناخت صحیح‌تر و دقیق‌تر آن ندارند.

۲. متغیر میزان تحصیلات و آگاهی سیاسی

محیط مدرسه و آموزش‌هایی که در آن داده می‌شود به‌ویژه نقش معلمان و کتاب‌های مورد مطالعه در

1. Sharma and Choudhary.

2. Political Efficacy.

کسب اطلاعات سیاسی دانش‌آموزان بسیار حائز اهمیت است. فرض بر این است که هرچه بر میزان مطالعه افراد اضافه می‌گردد سطح آگاهی سیاسی آنها نیز بیشتر شود. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر، تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان مقاطع مختلف در آگاهی سیاسی وجود دارد. بر این اساس، بیشترین آگاهی مربوط به دانش‌آموزان سال سوم و کمترین آگاهی مربوط به دانش‌آموزان سال اول مقطع متوسطه بود. این یافته با نتایج پژوهش باقری احمدآبادی (۱۳۷۷) و باقری دولت‌آبادی (۱۳۹۵) انطباق دارد. در تحقیقات بین‌المللی نتایج الخزاله و لاهیانی (۲۰۲۱) نشان می‌دهد دانشجویان سال چهارم آگاهی سیاسی بیشتری نسبت به سال اولی‌ها دارند. همچنین دانشجویان نیجریه‌ای در پژوهش نتایج آدلپو و آکینسولو نشان دادند سال بالایی‌ها آگاهی سیاسی بیشتری نسبت به جدیدالورودها دارند (Adelabo & Akinsolu, 2009 Cited by Al - Khaza'leh, 2021: 210). مطالعات اِفستاتیو بر روی دانش‌آموزان و پاسخ‌های آنان نیز او را به این جمع‌بندی رساند که «دانش‌آموزان سال بالایی به نسبت دانش‌آموزان جوان‌تر سطح آگاهی سیاسی بالاتری دارند». به عقیده او این یافته تعجب‌برانگیز نیست و بخشی از یک پدیده جهانی است. بی‌ثباتی‌های سیاسی و رویارویی‌های ایدئولوژیکی گذشته، نه‌تنها در یونان، بلکه در سراسر جهان احتمالاً آگاهی سیاسی دانش‌آموزان سال بالایی را تقویت نموده است (Efstathiou, 2009: 389). درحالی‌که در یونان دانش‌آموزان جوان علاقه‌ای به درگیر شدن در مسائل سیاسی ندارند. دانش‌آموزان سال بالایی معتقدند سیاست کسل‌کننده نیست بلکه سیاستمداران آن را به گونه‌ای شکل می‌دهند که این‌گونه به نظر برسد. از نظر آنها این امکان‌پذیر نیست که هیچ‌کس به سیاست نپردازد. بالاخره فرد یا افرادی باید به سیاست بپردازند و برای آنچه صلاح است بجنگند (Efstathiou, 2009: 388). این امر نشان می‌دهد دانش‌آموزان می‌توانند نگرش‌های سیاسی خود را در طول زمان تغییر دهند و به سیاست علاقمند گردند. نهادهای آموزشی نقش مهمی در افزایش آگاهی سیاسی شهروندان از طریق برنامه‌های آموزشی مختلف، برنامه‌های علمی - اجتماعی، سخنرانی‌ها و کنفرانس‌ها برای برعهده گرفتن مسئولیت‌های اجتماعی و تحقق حقوق شهروندی دارند (Alsati & Al - Ghanem, 2017). نحوه آموزش درس دفاع مقدس برای دانش‌آموزان می‌تواند آنان را نسبت به فراگرفتن این معارف علاقمندتر و یا بی‌رغبت‌تر سازد. معلم می‌تواند این کلاس را به محیطی شاد و سرزنده برای شنیدن خاطرات جنگ از زبان ایثارگران، بازدید از گلزار شهدا، بازدید از خانواده شهدا، حضور در مناطق جنگی و ... تبدیل ساخته و یا آن را به شکل نظری آموزش دهد.

در افزایش آگاهی سیاسی دانش‌آموزان صرف تکیه بر کتاب‌های درسی و آموزش کلاسی کفایت نمی‌کند و همان‌گونه که تحقیقات الجلابنه در اردن (Al - Jalabneh, 2019) و آندنه در نیجریه

(Udende, 2011: 1 - 10) مدهوی در هند (Madhavi, 2002) تاب نک در آمریکا (Taubeneck, 2009) درخصوص نقش رسانه‌های اجتماعی در ایجاد آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی نشان می‌دهد لازم است از رسانه‌ها استفاده و بهره بیشتری گرفته شود. معارف دفاع مقدس اگرچه در قالب کتاب و درس قابل آموزش است اما چون نگاه دانش‌آموز به این مباحث ابزاری و پشت سر گذاردن یک درس با موفقیت است و ممکن شکل عمقی پیدا نکند؛ اما این آموزه‌ها زمانی که در قالب تصویر، فیلم، عکس و موسیقی بنشینند تا سالیان سال در خاطر فرد باقی می‌ماند و می‌تواند تصمیم‌گیری‌های سیاسی آینده وی را تحت تأثیر قرار دهد.

۳. متغیر پایگاه اقتصادی اجتماعی و آگاهی سیاسی

مارجر درباره رابطه جایگاه طبقاتی با رفتار سیاسی می‌نویسد «کسانی که در طیف بالای قشریندی اجتماعی قرار دارند به میزان زیادی در اثربخش‌ترین فعالیت‌های سیاسی مشارکت می‌کنند. اگر طبقه را بر اساس ثروت و درآمد، موقعیت شغلی و تحصیل یا ترکیبی از اینها در نظر بگیریم کماکان رابطه قوی بین این متغیرها و مشارکت سیاسی دیده می‌شود» (مارجر، ۱۹۸۱: ۲۷۲ به نقل از پناهی، ۱۳۸۶: ۳۲). بر اساس نتایج پژوهش حاضر، بین آگاهی سیاسی و پایگاه اقتصادی اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی هر چه پایگاه اقتصادی اجتماعی دانش‌آموزان بالاتر رود، آگاهی سیاسی آنها نیز افزایش می‌یابد. آلوین و اسکات تأیید می‌کنند که بر اساس تئوری‌های نسلی، بسیاری از نگرش‌ها در آغاز زندگی شکل گرفته و در طول زمان نسبتاً ثابت باقی می‌مانند (Alwin & Scott, 1996). به عبارت دیگر، افراد تحت تأثیر محیط خانواده، گرایش سیاسی والدین، بحث‌های درون خانوادگی، شرکت در برنامه‌های سیاسی، پایگاه طبقاتی - اجتماعی و ... دیدگاه سیاسی خاصی پیدا کرده و آن را برای همیشه حفظ می‌نمایند. این مهم درحالی است که یافته‌های پژوهش حاضر نتایج سایر مطالعات داخلی و برخی مطالعات خارجی را تأیید نمی‌کند. به عنوان مثال باقری دولت‌آبادی (۱۳۹۹) در سنجش آگاهی سیاسی دانشجویان به این یافته رسید که میان میزان آگاهی سیاسی دانشجویان درباره گروه ویژه اقدام مالی با وضع اقتصادی خانواده‌های آنها ارتباط معناداری نیست. همچنین بین ویژگی‌های خانواده دانشجو (درآمد، تحصیلات والدین، شغل والدین و شرایط سکونت) با آگاهی سیاسی دانشجویان ارتباط معناداری وجود ندارد (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۵). پژوهش کلدی (۱۳۸۱) نیز تأیید می‌نماید که بین مشارکت اجتماعی به‌عنوان یکی از نمادهای آگاهی سیاسی و شغل، رابطه معناداری وجود ندارد. نتایج سینگلتن (Singleton, 1966: 1) درخصوص آگاهی سیاسی در میان دانشجویان کالج دولتی ساوت‌استرن نیز نشان داد در آمریکا هیچ تفاوت معناداری در آگاهی سیاسی دانشجویان به‌خاطر طبقه اجتماعی یافت

نشده است. شارما و چودهاری^۱ (۲۰۱۴) هم تأیید می‌کنند که هیچ رابطه معناداری در آگاهی سیاسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه با پایگاه طبقاتی به‌دست نیآورده‌اند (Sharma & Choudhary, 2014). یافته آنها با تحقیقات دوز و هوگس درخصوص طبقه اجتماعی و آگاهی سیاسی دانش‌آموزان انطباق دارد. دوز و هوگس (Dowse, 1971: 197) با بررسی تأثیر زمینه‌های فردی و خانوادگی دانش‌آموزان بر نگرش سیاسی آنها در آمریکا به این جمع‌بندی رسیدند که بین طبقه اجتماعی دانش‌آموزان و میزان آگاهی سیاسی‌شان رابطه معناداری وجود ندارد (۶۵ درصد در مقابل ۶۰ درصد).

نتیجه

کنش سیاسی و آگاهی سیاسی اهمیت قابل توجهی در حیات جوامع دارند. آنها همه جوانب زندگی را عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌دهند. به‌طور خاص آگاهی سیاسی یکی از ستون‌های اصلی است که نظام‌های سیاسی - اجتماعی بر روی آن بنیان نهاده شده و نادیده گرفتن آن در فرایند ساخت دولت، منجر به فروپاشی نظام سیاسی به هنگام مواجهه با بحران‌های سیاسی خواهد شد. جوانان به عنوان قشر پیش‌تاز جامعه محسوب شده و مشارکت و آگاهی سیاسی آنها می‌تواند آینده یک کشور را رقم زند. در این خصوص نهادهای مختلف از خانواده گرفته تا مدرسه و دانشگاه باید نقش خود را به‌خوبی ایفا نمایند تا جوانان مهارت‌های لازم برای فعالیت‌های مدنی و نقش‌های سیاسی را در آینده کسب نمایند. دانش‌آموزان نیز همانند همه شهروندان نیاز به فهم نظام سیاسی کشور خود و جهان پیرامونشان دارند. بنابراین، والدین و معلمان باید دانش‌آموزان را تشویق به مطالعه کنند تا با فرهنگ جامعه به‌طور کلی و ابعاد اجتماعی زندگی به‌طور خاص آشنا گردند. بنابراین، آگاهی سیاسی برای علاقه‌مندی دانش‌آموزان به فرایندهای سیاسی هم در مدرسه، هم دانشگاه و هم در سطح ملی بسیار مهم است. همچنین برای آنها مفید خواهد بود که در مورد سیاست به‌خوبی آگاه شوند و بتوانند در مورد انتخابات و انتخاب نامزدها و پیوستن به احزاب سیاسی آگاهانه تصمیم بگیرند. باید به دانش‌آموزان فرصت داده شود تا در تدوین سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که بر سرنوشت آنها به‌ویژه در خصوص خودکارآمدی^۲ و تشویق آنها به شرکت فعال در فعالیت‌های سیاسی کشورشان تأثیرگذار است مشارکت کنند. باید دانشجویان و دانش‌آموزان آگاهی بی‌طرفانه و مناسبی از وضعیت سیاسی، اعم از ملی و بین‌المللی داشته باشد تا امید بیشتر و قابل اعتمادتری به رهبران و مقامات کشور برای ساختن آینده بهتر کسب نمایند. در ایران دفاع مقدس بخشی از یک فراز تاریخی است که تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دهه‌های

1. Sharma and Choudhary.

2. Self - efficacy.

پس از خود را رقم‌زده است. بنابراین؛ درس آشنایی با دفاع مقدس در مدارس ایران آموزش داده می‌شود تا ضمن آمادگی نسبی دانش‌آموزان برای دفاع از میهن خود، آنها را با خطرات و تهدیدهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی که کشورشان در معرض آن است آشنا سازد. یافته‌های مقاله نشان دادند آگاهی سیاسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر یاسوج درخصوص دفاع مقدس در سطح مطلوب قرار ندارد و نیاز است تا برنامه‌هایی برای اصلاح میزان آگاهی سیاسی در پیش گرفته شود. بر این اساس پیشنهاد می‌شود:

۱. برای بالاتر رفتن سطح آگاهی سیاسی دانش‌آموزان نحوه آموزش به شکل ترکیبی و با استفاده از روش‌های نوین آموزشی دنبال گردد.
۲. با توجه به اینکه کمترین آگاهی سیاسی دانش‌آموزان درخصوص آشنایی با مفاهیم سیاسی و نهادهای سیاسی بود، لازم است در کتاب‌های درسی این ضعف جبران گردد.
۳. اداره کل آموزش و پرورش استان‌ها نسبت به سنجش و آسیب‌شناسی میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان اقدام و برنامه‌های اصلاحی لازم را در پیش گیرند.

منابع و مأخذ

۱. اسکافی، مریم، ۱۳۸۶، «بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل موثر بر آن در شهر مشهد»، *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۹، ص ۳۳ - ۱.
۲. افهمی، بنفشه، ۱۳۸۲، *بررسی نگرش و رفتار سیاسی نوجوانان و جوانان شهر مشهد*، پایان‌نامه دکتری دانشگاه فردوسی، مشهد، دانشگاه مشهد.
۳. آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۴۰۰، *آمار دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول و دوم*، یاسوج.
۴. بازیگر، قدرت‌الله و سهراب مرادی‌زاده، ۱۳۸۳، *سنجش میزان آگاهی سیاسی دانش‌آموزان شاهد مقطع متوسطه استان لرستان*، پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگ ایثار و شهادت.
۵. باقری احمدآبادی، محمدرضا، ۱۳۷۷، *عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه شهر شیراز*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه شیراز، شیراز.
۶. باقری دولت‌آبادی، علی، ۱۳۹۵، «بررسی آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه یاسوج در خصوص موضوعات روابط بین‌الملل و عوامل مؤثر بر آن»، *فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، دوره ۱، ش ۱۹، ص ۲۱۱ - ۱۷۷.

۷. باقری دولت‌آبادی، علی، ۱۳۹۹، «سنجش و تحلیل میزان آگاهی سیاسی درباره گروه ویژه اقدام مالی»، *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۱۲، ش ۱، ص ۲۰۱-۱۷۳.
۸. پناهی، محمدحسین، ۱۳۸۶، *جامعه‌شناسی مشارکت سیاسی زنان*، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
۹. تیموری، کاوه، ۱۳۷۸، «بررسی نظام ارزشی نوجوانان شهر تهران و عوامل مؤثر بر آن»، *فصلنامه فرهنگ عمومی*، ش ۱۸ و ۱۹، ص ۷۳-۵۲.
۱۰. حیدری چروده، مجید و سیمین فروغزاده، ۱۳۹۲، *راهنمای کاربردی نرم‌افزار spss با تأکید بر روش تحقیق و آمار*، تهران، جامعه‌شناسان.
۱۱. خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۰، کاهش ۲ میلیونی دانش‌آموزان، ۲۸ مهر:
<https://www.isna.ir/news/1400072820314>
۱۲. دواس، دی. ای، ۱۳۸۳، *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.
۱۳. ساروخانی، باقر، ۱۳۸۲، *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چ ۸.
۱۴. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۰، *آمادگی دفاعی پایه نهم*، تهران، چاپ و نشر کتاب‌های درسی، چ ۷.
۱۵. شارع‌پور، محمود، ۱۳۸۳، *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، تهران، سمت.
۱۶. شاکری، حمید، ۱۳۸۴، *بررسی میزان آگاهی دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد از گفتگوی تمدن‌ها*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده ادبیات و علوم انسانی، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۷. شیبانی، ملیحه، ۱۳۸۱، «تحلیلی جامعه‌شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ش ۲، دوره چهارم، ص ۸۰-۶۰.
۱۸. طالبان، محمدرضا و احسان عسکری، ۱۳۹۶، «نگرش به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی شکاف یا تفاوت نسلی»، *مطالعات علوم سیاسی*، ش ۱۲، ص ۱۳۷-۱۳.
۱۹. طلوعی، علی، ۱۳۷۹، *جامعه‌پذیری سیاسی جوانان با تأکید بر نقش تلویزیون*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
۲۰. کلدی، علیرضا، ۱۳۸۱، «بررسی نگرش شهروندان از مشارکت در مدیریت شهری»، *فصلنامه جمعیت*، ش ۴۲، ص ۲۰-۱.

۲۷ □ بررسی میزان آگاهی سیاسی درباره دفاع مقدس ...

۲۱. مسعودنیا، حسین، گلمراد مرادی و نجات محمدی‌فر، ۱۳۸۸، «تأثیر آگاهی سیاسی دانشجویان بر تغییر نگرش آنها نسبت به مشروعیت نظام سیاسی بر اساس نظریه وبر: مورد مطالعه دانشگاه اصفهان»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، سال چهارم، ش ۴، ص ۲۳۲ - ۲۰۱.

۲۲. ملکی، حسن، ۱۴۰۰، «درس آمادگی دفاعی زمینه‌ساز تربیت سه وجهی؛ دفاع عامل، دفاع غیرعامل و دفاع همه جانبه»، *وزارت آموزش و پرورش*، ۲۰ اردیبهشت:

<http://oerp.ir/news/12582>

۲۳. میرزایی، خلیل؛ جعفری، فاطمه، ۱۳۸۸، «تأثیر عوامل اجتماعی و جمعیتی بر گرایش‌های سیاسی دانش‌آموزان دبیرستان‌های دولتی رودهن»، *پژوهش اجتماعی*، دوره ۲، ش ۳، ص ۱۷۷ - ۱۶۱.

۲۴. وفایی، حبیب، ۱۳۷۶، «گزارشی از جغرافیای طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد»، *مجموعه مقالات سازمان برنامه و بودجه استان کهگیلویه و بویراحمد*، یاسوج.

25. Al - Jalabneh, Abd Allah Sultan, 2019, The Role of Television and Social Media News Videos in Raising the Sociopolitical Awareness of Jordanian University Students, *A thesis resubmission for the degree of Doctor of Philosophy*, University of the West of England, Bristol.
26. Alkhazaleh, Mohammad Salman; Lahiani, Hanene, 2021, "University and Political Awareness among Students: A Study in the Role of University in Promoting Political Awareness", *Journal of Educational and Social Research*, Vol. 11, No. 2, PP. 204 – 219.
27. Almond, G.; Verba, S. , 1975, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nation Princeton*, N. J. Princeton University Press.
28. Alsati, A. S. M. , & Abd ulmutallab Ghanem, A. S. , 2017, "The Political Knowledge of University Students (A Comparative Study between Jordan and Libya)", *Asian Social Science*, Vol. 13, No. 11, PP. 13 - 23
29. Alwin, D. F; Scott, J. , 1996, *Attitude Change: Its Measurement and Interpretation Using Lonitudinal Survey*, in Taylor, B. and, K. , Understanding Change in Social Attitudes. Aldershot, Dartmouth.
30. Badaru, K. A. & Adu, E. O. , 2021, "The Political Awareness and Participation of University Students in post - Apartheid South Africa", *Research in Social Sciences and Technology*, Vol. 6, No. 3, P. 1 – 24.
31. Dahl, Robert, 1991, *Democracy and Its Critics*, Yale: Yale University Press.
32. Dowse, Robert E.; Hughes, John A., 1971, "Girl, Boy and Politics", *British Journal of Sociology*, Vol. 22, No. 1, P. 53 – 67.
33. Easton, David, 1957, "The Function of Formal Education in a Political System", *The School Review*, Vol. 65, No. 3, P. 304 – 316.
34. Efstathiou, Ionannis, 2009, "Enhancing Studies Critical Awareness in a Second Chance School in Greece: Reality or Wishful Thinking? *Journal for Critical Education Policy Studies*, Vol. 7, No. 1, P. 382 – 405.

35. Fine, Terri Susan, 2006, "Generation, Feminist beliefs and Abortion Rights Support", *Journal of International Women's Students*, Vol. 7, P. 4 – 25.
36. Jaros, Dean; Canon, Bradley C., 1969, "Transmitting Basic Political Values: The Role of the Educational System", *School Review*, Vol. 77, P. 94 – 107.
37. Hermosa, J. P., 2021, "Political Awareness and Involvement of College of Arts and Sciences Students of Laguna State Polytechnic University", *International Research Journal of Science, Technology, Education, and Management*, Vol. 1, No. 2, P. 216 – 223.
38. Holecz, V., Fernández G. G., E., & Giugni, M., 2022, "*Broadening Political Participation: The Impact of Socialising Practices on Young People's Action Repertoires*", *Politics*, Vol. 42, No. 1, P 58 – 74.
39. Kirkpatrick, S. A., 1970, "Political Attitudes and Behaviour: Some Consequences of Attitude Ordering", *Midwest Journal of Political Science*, XIV, P. 1 – 24.
40. Madhavi, R. K., 2002, *Mass Media and Political Awareness*, 17 July 2002. <http://www.jansamachar.net/pof.php3?num=70&lang=English&PHPSESSID=6d0a9ca6645d3cb69e824581a34ece54>.
41. Marsh, David, 1971, "Political Socialization: the Implicit Assumptions Questioned", *British Journal of Political Science*, Vol. 1, P. 453 – 465.
42. Poonia, Kavita, 2017, "A study of Political Awareness among Senior Secondary School Students in Fatehabad District", *International Journal of Information Movement*, Vol. 2, No. VI, PP. 241 – 243.
43. Sharma, B. M., Choudhary, M., 2014, "A study of Political Awareness among Senior Secondary School Students", *Eduved International Journal of Interdisciplinary Research*, www.eduvd.org/oct2014/editedJ0244.
44. Singleton, J. A., 1966, *Political Awareness among Students of Southeastern State College*, USA. Southeastern State College: Durant.
45. Stoker L, Bass J., 2011, *Political Socialization*, In *The Oxford Handbook of American Public Opinion and the Media*, ed. G Edwards III, L Jacobs, R Shapiro, PP. 452–70. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.
46. Stokes, S. C., 2000, *Rethinking Clientalism*, Paper Presented at the XXII International Congress of the Latin America Studies Association, March 16 – 18.
47. Taubeneck, E., 2009, *The Internet and Public Political Awareness*, General University Honors. <http://dspace.wrlc.org/dspace/bitstream/1961/4829/1/Erik%20Taubeneck,%202007F.pdf>.
48. Udende, Patrick, 2011, *Mass Media, Political Awareness and Voting Behavior in the Nigeria's 2011 Presidential Election*, Presented at the African Council for Communication Education (ACCE).
49. Willeck, Claire; Mendelberg, Tali, 2022, *Education and Political Participation*, *Annual Review of Political Science*, Vol. 25, No. 1, P. 89 – 110.
50. Zembylas, Michalinos, 2021, "Rethinking Political Socialization in Schools: The Role of 'Affective Indoctrination'", *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 21, No. 6, P. 108 – 129.